

УДК 504.75.13.101.1

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v040.2023.17>**Г. Г. Старікова**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3229-1442>кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії

Харківського національного університету радіоелектроніки

Л. А. ТіхоноваORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3954-0250>кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри філософії

Харківського національного університету радіоелектроніки

ПЕРЕДУМОВНІ СКЛАДОВІ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Постановка проблеми. Сучасна теорія пізнання досліджує найрізноманітніші аспекти когнітивної системи людини. Особливу увагу деякі дослідники приділяють аналізу неявних, імпліцитних складових цієї системи. Слід підкреслити, що феномен неусвідомленої пізнавальної діяльності відомий науковцям і філософам з давніх часів, але, в силу своєї неявності, він і досі з великими складнощами піддається аналізу. Дослідження довели, що неявні, імпліцитні знання приймають активну участь майже й всіх пізнавальних і навіть практичних, прикладних діях людини. Особливим типом неявних знань можна вважати так звані передумовні знання, когнітивний статус яких й досі залишається, до певної міри, невизначеним, оскільки частина епістемологів, за традицією, взагалі заперечує значення цього типу знань для наукового пізнання. Інші автори, які, натомість, вважають принципово важливою роль передумов у науковому пізнанні, теж поки що не дійшли загальної думки щодо місця цих знань в когнітивній структурі, специфіки їх функціонування тощо. Тому розгляд питання про особливості передумовного знання та його ролі в науці залишається досить актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема передумов знання вперше з'явилася ще у діалектиці Платона, а також у вченні Аристотеля про висхідні основи науки та філософії, але у самостійному та багатоаспектному вигляді її сформулював І. Кант, який намагався дослідити аналітичний і синтетичний апіоризм, апіорні передумови й різного роду регулятивні принципи, які й складають головні компоненти передумовного знання. Саме Кант і ввів це поняття до системи філософського знання [1]. Проблема вияву та осмислення передумов науки – одна з провідних тем фіхтевського «науковчення», воно повинно було, зокрема, відкрити основи усіх можливих наук, які не можуть бути доведені у них самих.

Одночасно з цим здійснювався розвиток ідеї «відсутності передумов» у науковому знанні як необхідній умові «чистого» теоретико-пізнавального аналізу. Так, Е. Гуссерль намагався подолати психологізм у логіці й у своїх «Логічних дослідженнях» базувався на вимогах світоглядної «безпередумовності». Концепція принципової «безпередумовності» знання як умови його науковості досягла апогею у дослідженнях логічного емпіризму. Критичний перегляд неопозитивістської дослідницької програми поновив цікавість до передумов наукового знання та привів до їх дослідження у якості самостійного компонента в загальній структурі науки. К. Поппер, а після нього й А. Масгрейв, Дж. Уоткінс та інші розглядають передумовне знання як «непроблематичне» знання, як третю складову наукового знання, поряд з даними й гіпотезою [2, с. 215]. В науковій літературі було сформульовано два підходи до передумовного знання – логіко-історичний (темпоральний) та евристичний, але обидва вони стикаються зі значними логічними труднощами. При першому підході далеко не завжди можливо встановити певні моменти, у які те чи інше знання стає відомим науці й у цьому сенсі може вважатися таким, що «передую» даному знанню. У другому підході складність полягає у відсутності певних, однозначних евристичних передумов для підтвердження даної теорії, що значно ускладнює їх логічну реконструкцію. Існують й інші трактування передумовного знання: як конкуруючої теорії (І. Лакатос); теорії, яка завдає онтологію (У. Куайн); додаткової схованої інформації (Дж. Уоткінс) тощо. Для методологів – послідовників К. Поппера притаманно функціональне розуміння передумовного знання як загальноприйнятого, безсумнівного знання, третьою складовою пізнавального процесу, характер відношення якої до наукового знання вимагає спеціального дослідження [3, с. 198-201]. Необхідно відмітити, що зміст і структура самого передумов-

ного знання або чітко не диференціюється (воно приймається просто як деякий цілісний фактор, що виконує свою функцію передумови, умови, конкретного знання тощо), або зводяться до змісту і структури спеціального знання. Питання про включення у передумовне знання філософсько-світоглядних, регулятивно-методологічних компонентів по суті взагалі не підіймається. Це підтверджується й тим, що сучасне обговорення ролі онтологічних передумов у розвитку наукової теорії майже не пов'язується з проблемою передумовного знання, яке досліджується лише на рівні конкретно-наукових або вузько специфічних логіко-аналітичних традицій.

Серед сучасних досліджень у цій сфері слід відмітити роботи деяких представників синергетичного напрямку – В.С. Стюпіна, Н. Мотрошилової, О. Князевої [4, с. 637-639]. Однак найбільшим внеском слід вважати роботи Л.А. Мікешіної, які присвячені проблемі імпліцитних типів знання. Так, робота «Епістемологія цінностей» досить детально аналізує одну з найважливіших складових наукового знання – ціннісні світоглядні передумови й різні типи передумовних знань в науці [5]. Зокрема, приділяється увага імпліцитним, неявним компонентам наукового знання, їх впливу на методи проведення наукових досліджень, а також і на їх результати. Однак все ще залишається нерозв'язаною проблема класифікації знань цього типу, що, у свою чергу, пов'язано з їх принциповою невербальністю та переважною неусвідомленістю.

В сучасній вітчизняній гносеології та епістемології, на жаль, повністю відсутні роботи, пов'язані з проблемою передумовного знання, зокрема в науковому пізнанні. Взагалі сучасні дослідження у цьому напрямку стають все більш прагматичними і вузькими, їх автори намагаються використати результати теоретичних досліджень своїх попередників виключно для розробки рекомендацій по найбільш ефективному використанню імпліцитних, зокрема, і передумовних, знань у конкретних видах людської діяльності – економіці й менеджменті, педагогіці, навчанні іноземним мовам або практиці перекладів. Існують також нечисленні роботи, у яких досліджується феномен неявного знання, але й в цих роботах питання про передумовність знання не підіймається [6, с. 38-40]. Виходячи з цього, ми вважаємо, що подальше дослідження даного феномену вимагає не лише перегляду і уточнення існуючих підходів, але й розробки принципово нового бачення цієї проблеми. Всі ці міркування визначили мету нашої роботи.

Мета роботи – це аналіз певних компонентів наукового знання, які можна віднести до імпліцитних феноменів, що включають до себе неявні та передумовні знання.

Основний матеріал. Ми вважаємо, що слід погодитися із сучасними дослідниками у визнанні необхідності надати «рівноправний» статус, поряд зі спеціально-науковими знаннями, також і світоглядному передумовному знанню, яке «володіє» власними формами та засобами в процесі участі у пізнавальній діяльності. В цьому знанні у логіко-методологічній формі повинні бути відображені й зафіксовані усі види ціннісних відношень самого процесу пізнання: від соціально-психологічних до соціально-економічних і культурно-історичних; від внутрішньо-наукових методологічних до філософсько-світоглядних. Проблема передумов пізнання – одна з традиційних у філософії попри її загальну невизначеність та відсутність чіткого розуміння цього феномену. Однак глибинні зміни останніх десятиліть у методології, історії й філософії науки, антропологічний поворот у загальній теорії пізнання зробили цю проблему однією з найбільш актуальних. Стимулюючий вплив на розвиток досліджень цього когнітивного феномену мало поєднання нових, більш сучасних варіантів системного, діяльнісного та історичного принципів аналізу в їх єдності та взаємодії, а також значний вплив принципу соціальної детермінації наукового пізнання. Так, до останніх десятиліть наука переважно розглядалась лише як система знання, хоча неявно вона розумілась і як певна діяльність; констатувався розвиток та зміни науки, але був відсутній глибокий аналіз рушійних сил та самої природи цього розвитку. Структура науки уявлялась лише як статична структура такого ж «сталого» знання, тобто знову неявно елімінувались діяльнісний та історичний аспекти, існування яких явно не заперечувалось. Нарешті, декларування наявності й впливу принципу соціальної детермінації наукового пізнання не підкріплювалося реальним врахуванням цього фактору в епістемологічних дослідженнях. На сьогоднішній день дослідження науки як єдності знання й діяльності з вироблення цього знання зробили актуальною проблему регулятивів пізнавальної діяльності, тобто її ціннісно-нормативних передумов. Розробка теорії та історії розвитку науки поставила питання про рушійні сили цього розвитку й тим самим про передумови, а також про механізм зміни цих передумов. Прагнення виявити структуру наукового знання, що розвивається, і розглядати його системно призвело до усвідомлення необхідності підключення нових «одиниць» методологічного аналізу, тобто до розгляду розвитку й зміни теорій у контексті й у системі різних передумов та інших параметрів. Зміна відношення до статусу і ролі концептуальних передумов у науковому пізнанні знайшло свій прояв також у зростанні уваги дослідників до їх конкретних форм і видів – філософським і загальнонауковим методологіч-

ним принципам побудови наукової картини світу, стилю наукового мислення, ідеалам та нормам пізнавальної діяльності, здоровому глузду тощо.

Наступним кроком були дослідження передумовної функції ціннісної свідомості у науково-пізнавальній діяльності й знанні. Однак майже у всіх дослідженнях, навіть у тих, які стосуються досить глибоких проблем, наприклад, методів філософського критико-рефлексивного аналізу передумов, само поняття «передумовне знання» використовується як інтуїтивно зрозуміле. Таким чином, виникла необхідність спеціального дослідження природи, структури, логіко-методологічного статусу й форми існування передумов наукового пізнання у контексті сучасного вчення про пізнання. Знадобилося експліцитувати й ввести до понятійного апарату сучасної методології поняття «передумовне знання», яке завжди було багатозначним і вельми невизначеним. Складність вияву й дослідження феномену передумовності, а також плюралізм у трактовці його конкретних форм вчені пояснюють низкою факторів. По-перше, цей елемент структури наукового знання не можна зафіксувати, за допомогою логічного підходу, який дозволяє досліджувати структуру теорії, несуперечність її вихідних положень тощо, але виявляється недостатнім для того, щоб виявити позалогічні (недедуктивні) способи отримання знань, а також функціонально-змістовні особливості висловлювань «позанаукового» типу – конститутивних, регулятивних, світоглядних. По-друге, передумовне знання як непроблематичне (оскільки воно не має дискурсивної форми) або очевидне або й таке, що не має відношення до спеціально-наукового знання, частіш за все явно не формулюється й існує переважно у імпліцитній формі.

Постає питання, які ж існують способи введення неявних передумов у наукове знання та форми їх існування у ньому. Можна вважати, що є певні спеціальні «форми буття» й вбудовування імпліцитних елементів у об'єктивоване знання. Однак аналіз з цієї точки зору власне логічних, а також гносеологічних методів та прийомів, загальнонаукових і спеціальних наукових методів приводить до дещо іншого висновку: будь-який спосіб міркування, або пізнання чи оперування зі знанням (від інтуїтивно-змістовного до формалізованого, логічно-абстрактного) – це ще й спосіб буття, функціонування неявного знання. Саме тому проблему необхідно переформулювати наступним чином: як саме форми неявного знання і способи його введення до когнітивної системи залежать від етапів, методів і форм науково-пізнавальної діяльності? Відразу ж необхідно підкреслити, що великі можливості введення неявних передумов у наукове знання мають індуктивні методи (індукція, аналогія, екстраполяція тощо).

У цих методах висновки носять ймовірнісний характер, припущення про їх істинність або правдоподібність базується на неповній інформації і, головне, залежить від різного типу неявних передумов, у тому числі світоглядного характеру. Ці особливості значно посилюються у «позалогічних» пізнавальних процесах порівняння, вибору гіпотез, методів, оцінки й рішення проблем, способів доказу, обґрунтування тощо. У кожному з цих процесів представлені інтуїтивні, неекспліковані, невербалізовані й не завжди усвідомлені елементи як інтелектуальний і ціннісний фон суб'єкта наукової діяльності.

Поряд з вказаними способами можна виявити найбільш поширений спосіб введення неявних елементів, у тому числі й передумов, у наукове знання – це «переклад» явного, актуально вираженого знання у неявне, в підтекст, тобто використання способу «умовчання» про знання нібито очевидне, само собою зрозуміле й всім відоме. Очевидність – це характеристика не самого знання, а прийняття його достовірності або істинності суб'єктом. Істинність знання очевидна для суб'єкта в тому випадку, коли її обґрунтування й доведення не вимагає експериментальних операцій і спеціальних логічних міркувань, таке знання сприймається суб'єктом безпосередньо відчуттями або, врешті решт, тому, що це знання багаторазово підтверджено і перевірено раніше.

Відомо, що Декарт розглядав очевидність як важливу ознаку знання, оскільки вважав істинним лише те, що сприймається ясно, чітко, є самоочевидним. Стан розумової самоочевидності було для нього висхідним й кінцевим моментом руху пізнання. Однак зрозуміло, що Декарт навіть на задавав питання «очевидно для кого?», повністю відволікаючись від історичного і комунікативного характеру отримання й передачі знання. Але ще у Аристотеля очевидність знання досліджувалася у її методологічному значенні, при цьому питання «очевидно для кого?» розглядалося ним спеціально. Дослідники звернули на це увагу у зв'язку з проблемами становлення аксіоматичного методу. У «Другій аналітиці» він у загальній формі писав, що у залежності від того, який статус має висловлювання, воно повинно бути присутнім у знанні або обов'язково у явній формі як постулат, оскільки він може бути предметом суперечки й причиною непорозуміння; або у неявній формі, як аксіоми – самоочевидні, необхідні істини; або як припущення, істинність яких не доведено, але вона не викликає суперечок та заперечень у дослідників, які належать, наприклад, до однієї наукової школи. Згідно з цими ідеями Аристотеля можна виділити наступні загальні для всіх сучасних наук типи висловлювань, які, як правило, не формулюються явно у наукових текстах «нормальної» науки:

- логічні й лінгвістичні правила і норми;
- загальноприйнятні сталі конвенції, у тому числі відносно мови науки;
- загальновідомі фундаментальні закони і принципи;
- більш складні змістовно-нормативні групи висловлювань: філософсько-світоглядні, які не висловлені експліцитно або як очевидні, або вони взагалі не усвідомлюються дослідником; парадигмальні норми і уявлення; наукові картини світу, стиль мислення, конструкти здорового глузду.

У всіх цих випадках очевидність – це не чуттєва достовірність, але, скоріше, інтелектуальна переконливість, яка сформована на основі певного «способу бачення» або засвоєних світоглядних і методологічних регулятивів, або ж мовних і логічних норм та правил. Очевидність цього типу має явно виражене соціокультурне і комунікативне походження: очевидно не будь-кому, але лише тому, хто належить до певного соціуму, хто засвоїв певний стиль мислення, систему світогляду, парадигму. У цьому випадку очевидне може стати імпліцитною складовою лише тому, що за принциповими механізмами свого існування пізнавальна діяльність завжди носить соціально-опосередкований характер і здійснюється в комунікації. Лише за умови, що знання буде очевидним як для автора, так і для деякої наукової спільноти, воно може прийняти імпліцитні форми, не втрачаючи при цьому своїх передумовних функцій. Комунікативна опосередкованість наукової діяльності, явна або неявна діалогічність наукових текстів, їх ціннісна «завантаженість» і контекстуальна багатоплановість закономірно ставлять питання про динаміку переходу до неявного у даному контексті знання всіх стереотипів, загальноприйнятих істин, які панують у конкретній культурі. Задача їх актуалізації й експлікації набуває особливого значення при зміні основ наукового пізнання, до якої призводить зміна парадигм, стилю мислення і наукова революція взагалі.

На наступному етапі філософсько-методологічні й світоглядні передумови певної області знань приймаються взагалі без доказів, тобто формується нерелективний шар знання, який обґрунтовує спеціально-науковий зміст, і здійснюється це переважно в імпліцитній формі. У той же час виникають типові тексти статей, у яких передумовне знання не формулюється, явно не присутнє й може бути виявлене лише в процесі спеціальної реконструкції усього контексту. Таким чином, виявляється досить суттєва особливість: гносеологічний статус філософських основ й передумов науки, зокрема, їх неproblemатичність, нерелективність або, навпаки, експліцитна форма присутності у знанні знаходяться в прямій залежності від комунікацій і відповідного профе-

сійного консенсусу. Процес переведення очевидного знання у підтекст й повторна його експлікація носять регулярний і загальний характер.

Результатом того, що очевидне може включати до себе додаткові неявні посилки, стає виникнення невизначеності, протиріччя у системі знання й навіть парадоксів. Класичним прикладом можна вважати ситуацію з п'ятим постулатом геометрії Евкліда. Власне Евклідове формулювання цього постулату було надто складним, громіздким і далеко не очевидним, тому наприкінці XVIII ст. його замінили відомою формулою: через точку, яка лежить поза прямою, проходить лише одна пряма, що паралельна даній. Однак і в цій формі аксіома про паралельні не могла бути логічно виведена з решти аксіом. Усі докази, які висувалися, характеризувалися однією проблемою: у певному пункті кожного міркування явно не формулювалося, ігнорувалося звернення до посилок, які базуються на інтуїції й не можуть бути виведені з інших аксіом Евкліда. При цьому ці сховані інтуїтивні посилки виявлялися замаскованою формою самої аксіоми про паралельні, на що свого часу вказав Р. Карнап [7, с. 185].

Усвідомити і зрозуміти цю ситуацію з аксіомою про паралельні й виявити сховані помилки при її доказі стало можливим лише з розвитком логіки та відповідних розділів геометрії. Як показав Карнап, раніше в різних «місцях» висновку «іноді непомітно допускалося звернення до інтуїції, іноді це робилося явно, іноді – приховано, імпліцитно. Метод для розрізнення чисто логічного висновку і висновку, який має позалогічні компоненти, що базуються на інтуїції, став відомим лише після систематичної розробки логіки...» [7, с. 187]. Як відомо з історії математики, видатні вчені-геометри М.І. Лобачевський та І. Боян прийшли до необхідності замінити постулат щодо паралельності іншим, прямо протилежним. Вони чекали появи протиріччя, але воно не з'явилося. Наново побудована геометрія була логічно обґрунтована і мала протиріччя лише відносно звичних інтуїтивних просторових уявлень.

Отже, історія аксіоми про паралельні демонструє, що за очевидним, інтуїтивно ясним знанням може ховатися суттєва додаткова, неусвідомлена інформація. Її вияв за допомогою сучасних логічних прийомів не лише дозволив створити більш чітку систему доказів у науці, але й здійснити відкриття принципово нових «світів», як це сталося у різних неевклідових геометріях. Можна припустити, що неявна передумова, яка стала такою в результаті своєї очевидності, може стати неусвідомленою в процесі зміни теорій, дослідницьких програм або парадигм, що стає прихованою причиною неузгодженості знання, появи парадоксів, протиріч у новій системі міркувань

(наприклад, неусвідомленість того факту, що сталося зміщення концептуальної сітки тощо).

Окрім того, доки певна передумова, яка є очевидною, присутня в тексті імпліцитно, складно ставити питання про її істинність, складно виявити її неспроможність, поставити мету перевірити в експерименті тощо, тим більш що вона приймається як неproblemатичне, заздалегідь істинне знання. Ми бачимо, що два останні фактори породжують, у свою чергу, ще одне коло питань, а саме: як впливає невербалізоване знання, що неявно присутнє у тексті, на істинні характеристики об'єктивованого знання. Відомо, що в процедурах підтвердження (спростування) приймають участь лише поняття, закони, гіпотези, які сформульовані явно, експліковані за своїм характером. Неявні ж концептуальні передумови, одночасно із ціннісними орієнтирами, усвідомлено або неусвідомлено сприймаються як істинні. У випадку переходу знання до підтексту як очевидного можуть виникнути напружені ситуації, які породжуються гносеологічною природою самої очевидності. Чуттєво очевидне, як відомо, не завжди означає істинне. В основі цього твердження знаходиться значний досвід розвитку природознавства. Очевидність як ознака, що характеризує істинність знання, антропоморфна. У зв'язку з цим можуть виникати також суттєві розходження в інтерпретації й розумінні ентимем, очевидних неексплікованих передумов у представників різних парадигм, дослідницьких програм, шкіл або напрямків, що вимагає враховувати інтерсуб'єктивний, комунікативний характер очевидності.

Як виявилось, одним з показників ступеню зрілості тієї або іншої науки, розвиненості її самосвідомості може слугувати відношення вчених до передумов тих методів і процедур, які вони застосовують. З цієї точки зору можна досить чітко розмежувати класичну і сучасну науку, оскільки ці етапи розвитку наукових знань опосередковано фіксують не лише змістовну різницю ідеалів і норм побудування й обґрунтування теорії та методів, але й різний ступінь усвідомлення їх присутності в науці. Це можна підтвердити процесами, що відбувалися у фізиці на початку ХХ сторіччя, зокрема, процесом усвідомлення і експлікації неявних передумов вимірювальних процедур та пов'язаних з ним онтологічних припущень. Якщо розглянути сутність цього процесу у зв'язку із створенням А. Ейнштейном теорії відносності, можна відмітити наступні особливості. Вимірювальні процедури у фізичному експерименті завжди основані перш за все на таких допущеннях, які виходять з конкретних фізичних законів і, як правило, можуть бути чітко експліковані дослідником. Окрім того, до складу допущень – передумов вимірювальних проце-

дур – входять також постулати, які втілюють ті загальні риси, які існують у різних конкретних видів експериментально-вимірювальних процедур. Ці постулати частіш за все приймаються як інтуїтивно ясні і, як правило, не мають формулювання у явному вигляді (прикладом може слугувати постулат об'єктивної відтворюваності експерименту). Але за зовнішньою очевидністю таких тверджень сховані досить сильні допущення відносно природи фізичного світу, зокрема, онтологічний принцип однорідності часу, що, у свою чергу, передбачає відволікання фізики від ідеї еволюції світу.

Таким чином, прийнявши ті чи інші принципи вимірювання, фізик неявно приймає також і низку онтологічних допущень. Відповідно перегляд принципів вимірювання приводить до перегляду онтологічних схем, які на цей момент приймаються фізикою. У класичній фізиці такий аналіз, як правило, ніколи не проводився у явному вигляді. Кореляція онтологічних постулатів з неявно присутньою схемою виміру відбувалася поступово як висування гіпотез та їх перевірка на досвіді. Для сучасної ж фізики характерна принципово інша ситуація: перебудова картини світу починається з експлікації та аналізу принципів експериментально-вимірювальної діяльності. Ейнштейн був одним з перших, хто усвідомив цю залежність, а також врахував її у явному вигляді.

Висновки. Ми бачимо, що різні види неявного знання відіграють важливу роль у науковому пізнанні. Як показав аналіз, особливе значення мають передумовні знання, які включають до себе базові неусвідомлені уявлення про картину світу та філософські, так звані «метафізичні» передумови наукової діяльності. Питання про відношення «метафізики» і науки – це не лише питання про значення філософського вчення про буття для науки, але й проблема впливу усього філософського знання, його світоглядної функції, на науку в цілому. Філософські передумови містяться у передумовному знанні як базовий елемент й співвідносяться із загальнонауковими методологічними принципами і з спеціально-науковим знанням, що разом передбачає вияв їх взаємодії й диференціацію функцій. У той же час, спеціально-наукове знання, якщо воно розглядається як передумовне, не повинно і не може досліджуватися, як форма знання, виключно логічними засобами, воно повинно також стати об'єктом критико-рефлексивного (гносеологічного і методологічного) аналізу як система, що формується у своїх соціокультурних функціях на протязі довгої історії. Отже, необхідно пояснити, перш за все, не відношення «метафізика (як вчення про буття) – наука», а взаємодію між наукою та філософсько-світоглядним, методологічним знанням, конструктивну роль цієї взаємодії.

Саме так розглядається ця проблема у сучасній філософській літературі, у якій за останні десятиліття широко досліджуються конкретні соціокультурні, світоглядні й методологічні передумови науки. До них відносяться філософські принципи, ідеали і норми, загальнонаукові методологічні регулятиви, а також поняття наукової картини світу, стиля мислення і так званого «здорового глузду». Виявляються їх теоретичні, концептуальні і доконцептуальні форми, досліджується їх роль на різних етапах пізнання і обґрунтування, у різних пізнавальних процедурах, а також способи і форми функціонування передумов у науковому знанні. Можна припустити, що саме такого типу передумови і відповідні форми знання й пізнавальної діяльності необхідно включити до складу терміну «передумовне знання» в узькому розумінні.

Література

1. Кант И. Собр. соч. в 8 т. Т. 4. Основоположения метафизики нравов. М.: Прогресс, 1994. 354 с.
2. Karl Raimund Popper. Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge. Psychology Press, 2002. 582 p.
3. Marx W. Wartofsky. Epistemology, Methodology and the Social Sciences (Boston Studies in the Philosophy and History of Science. Book 71). ed. Springer, 1983. 278p.
4. Аршинов В.И. Личностное знание М. Полани как позиция синергетики. Субъект, познание, деятельность. М.: Прогресс, 2002. С. 635-670.
5. Микешина Л.А. Эпистемология ценностей. М.: (РОССПЭН), 2007. 439 с.
6. Мельничук М. Неявне знання як аналог априоризму в неklasичній парадигмі епістемології. Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія. 2012. Вип. 602-603. С. 36-40.
7. Rudolf Carnap. Philosophical Foundations of Physics. Martin Gardner, ed. Basic Books, 1966. 300 p.

Анотація

Старікова Г. Г., Тіхонова Л. А. Передумовні складові наукового знання. – Стаття.

Стаття присвячена аналізу феномену передумовних знань як важливого компоненту когнітивної системи людини. Розглядається історія дослідження питання про передумови наукового пізнання, при цьому особливу увагу приділено постпозитивістським підходам й моделям, розробленим наприкінці ХХ ст. у дискусіях з представниками так званої концепції принципової «безпередумовності» наукового знання. Показано, що у більшості сучасних робіт питання про включення у передумовне знання філософсько-світоглядних, регулятивно-методологічних компонентів по суті взагалі не підіймається. Це підтверджується й тим, що сучасне обговорення ролі онтологічних передумов у розвитку наукової теорії майже не пов'язується з проблемою передумовного знання, яке досліджується лише на рівні конкретно-наукових або вузько специфічних логіко-аналітичних традицій. Метою статті є аналіз

певних компонентів наукового знання, які можна віднести до імпліцитних феноменів, серед яких особливе місце займають саме передумовні знання. Особливу увагу приділено розгляду феномену очевидності у науковому знанні. Здійснюється аналіз сутності цього когнітивного феномену, різноманіття його змісту та можливі способи його виникнення й функціонування у науковому знанні. Слід підкреслити, що значне місце в очевидному передумовному знанні займають нерелексовані, неекспліковані філософсько-світоглядні передумови, які значно впливають на ефективність та результати пізнавального процесу. Робиться висновок про необхідність вияву теоретичних, концептуальних і доконцептуальних форм передумовного знання, подальшого дослідження його ролі на різних етапах пізнання і наукового обґрунтування, а також способів і форм функціонування передумов у науковому знанні.

Ключові слова: імпліцитне знання, передумовне знання, неявне знання, очевидність, філософсько-світоглядні передумови наукового знання.

Summary

Starikova H. G., Tyhonova L. A. Prerequisite components of scientific knowledge. – Article.

The article is devoted to the analysis of the phenomenon of prior knowledge as an important component of the human cognitive system. The history of research on the prerequisites of scientific knowledge is considered, while special attention is paid to post-positivist approaches and models developed at the end of the 20th century in discussions with representatives of the so-called concept of fundamental “unconditionality” of scientific knowledge. It is shown that in the majority of modern work, the question of including philosophical-worldview, regulatory-methodological components in the prerequisite knowledge is essentially not raised at all. This is also confirmed by the fact that the modern discussion of the role of ontological prerequisites in the development of scientific theory is almost not connected with the problem of prerequisite knowledge, which is investigated only at the level of specifically scientific or narrowly specific logical-analytical traditions. The purpose of the article is to analyze certain components of scientific knowledge, which can be attributed to implicit phenomena, among which prerequisite knowledge occupies a special place. Special attention is paid to the consideration of the phenomenon of obviousness in scientific knowledge. An analysis of the essence of this cognitive phenomenon, the diversity of its content and possible ways of its emergence and functioning in scientific knowledge is carried out. It should be emphasized that unreflected, unexplained philosophical and worldview prerequisites, which significantly affect the effectiveness and results of the cognitive process, occupy a significant place in the obvious prior knowledge. A conclusion is made about the need to reveal theoretical, conceptual and pre-conceptual forms of prerequisite knowledge, further research of its role at various stages of cognition and scientific justification, as well as methods and forms of functioning of prerequisites in scientific knowledge.

Key words: implicit knowledge, prerequisite knowledge, obviousness, philosophical prerequisites of scientific knowledge.